

Lättvandrad naturguidning på Fornudden den 16 maj 2019

Martina Kiibus

Guidningen var delvis ny (hade en kortare variant ifjol i samband med invigningen av Fornuddsparken) och knappt 2 timmar lång. Vi samlades vid hpl Bränneribacken och gick sedan in i parken till det lilla vattenfallet där jag introducerade guidningen denna soliga försommardag. 32 personer deltog, varav många var nya och flera var nyinflyttade i kommunen. Många bodde i Trollbäcken, för andra var det en ny plats. Info via Mitt i Tyresö, vänner, program från tidigare guidningar, hemsidan, Aktuella händelser i Tyresö, Naturskyddsföreningen i Tyresö och min facebook-sida.

Vid vattenfallet parken och dagvattnet som pumpas hit till vattenfallet från delar av Fornudden, vad dagvatten är och om själva reningen som minskar belastningen av tungmetaller och näringsämnen till Drevviken. Sedan följde vi vattnets väg till den första sedimentationsdammen. Beskrev sedimentationen, att tunga partiklar som tungmetaller och fosfor-föreningar faller till botten. Pratade också om det tillskott till djurlivet som dammarna inneburit, i form av fåglar, små vattenlevande djur och groddjur. En skrattnås och en gräsand simmade förbi. På den lilla ön i dammen lyste kabbelekan gul och längs stränderna blommade påskliljor. Visade också hur man planterat strandråg vid entréerna till parken och vid olika övergångar som en markering att man nu kommer in i en ny miljö.

Berättade om den fiffiga bevattningen av rabatterna, att man använder dagvattnet från dammarna istället för färskvatten. På så sätt blir det ytterligare en rening av dagvattnet och växterna får i sig vatten med näringsämnen.

Vi fortsatte bort till bikuporna och pratade om bisamhällen och pollinering. Att 1/3 av våra 270 arter vildbin är hotade liksom många av våra andra pollinatörer humlorna och fjärilarna. Pga bekämpningsmedel i jordbruket och brist på blomstermarker i landskapet. När man använder bekämpningsmedel mot skadeinsekter finns det risk för att även de nyttiga insekterna som bina och de andra pollinatörerna dör. Bristen på blomstermarker gör att det blir för lite mat till pollinerarna. En konsekvens är att eftersom en så stor del av våra matgrödor pollineras av insekter (2/3), så riskerar även vi bli utan mat om de dör! Vi sågar helt enkelt av grenen vi sitter på! Pratade om vad man kan göra utöver att ha bikupor, nämligen bygga bihotell, anlägga en blomsteräng, plantera växter som drar till sig bin och andra pollinatörer. Och – äta ekologisk mat där man inte använt bekämpningsmedel och där det ofta är en större mångfald i jordbruket.

Vi följde vattnets väg till växtbädden/nästa damm, där näringsämnen fångas upp av bland annat vass och kaveldun. Näringsämnen som annars skulle bidra till att Drevviken blir ännu mer övergödd och växer igen. Vid utloppet växte det tuvor av bunkestarr, ett vackert halvgräs med svarta ax och styvkantade trekantiga strån.

Så kom vi till Drevvikens strand, där vattnet från Fornuddsdammarna hamnar. Drevviken är en av Södertörns större sjöar och omges av fyra kommuner; Tyresö, Haninge, Huddinge och Stockholm. Visade hur kommunen har röjt vassen så att det nu är fin sikt över sjön. Man har sparat en del vassruggar för fågellivet. Vi såg och hörde sothöna och ett knip-par. Längs strandkanten växte det svalört och förgätmigej och som en liten rabatt av kirskaål och brännässla. Pratade om dessa härliga primörer som är så goda att tillaga; kirskaålsplättar och nässelsoppa är riktiga delikatesser! Och så tittade vi på den lilla förgätmigejen och jag pratade om hur den fått sitt rara namn. Fortsatte längs stranden som kantades av grovstammiga alar. Visade hur man kan känna igen alar, att det är det enda lövträd med kottar och att det växer vid vattnet. På rötterna sitter det knölar med bakterier som fångar in luftens kväve och omvandlar det till kvävenäring och på så sätt göder marken. Därför får alen inga höstfärger, den behöver inte dra in näringen inför vintern (som sitter i det gröna klorofyllet) utan har så gott om näring att den kan slänga gröna löv omkring sig.

Så kom vi till själva Fornudden. Som fått sitt namn av det gravfält som finns på udden, som kommer från forna tider, dvs yngre järnåldern. Det är Kumla bygravfält och Kumla kommer från kummel, dvs stenhög.

Det som dominerar själva Fornudden är ju lundmiljön med ädla = sydliga lövträd som hassel och ek. Vi tog även upp ask, visade hur man kan känna igen asken på dess svarta knoppar och uppräta växtsätt och berättade om lövens betydelse som djurfoder och askens roll i den fornnordiska mytologin. Så fortsatte vi till den stora eken, Tyresös tredje största, i hjärtat av lunden. Berättade om ekens betydelse för den biologiska mångfalden och att det största hotet mot ekar är igenväxning, att det växer upp sly och andra träd in i ekkronan och tränger ut ekarna. Eken är ju en del av ett betat kulturlandskap och i brist på betesdjur får vi människor göra jobbet, vilket kommunen ju har gjort härute. En trädkrypare sprang uppför grenarna och stammen till allas förtjusning. Och luften var full av fågelsång av framför allt koltrast, blåmes och lövsångare.

Fortsatte ut mot vattnet till en ihålig ek, full av härlig mulm. Pratade om hur värdefullt det är att man sparar döda eller döende träd, eftersom det är så många skalbaggar bland annat som är beroende av döda eller döende träd. Skalbaggarna blir i sin tur mat till fåglar. Så döda träd ger liv! Pratade också om att det är i skiktet innanför barken som näringstransporterna sker i ett träd, så att så länge som det är någorlunda intakt så lever trädet vidare.

Och så stannade vi till vid en av alla fina hasselbuskar. Visade hur man kan känna igen dem och pratade om hasselns ekonomiska betydelse förr. Så viktig att det inte ingår i allemansrätten att plocka nötter. Även hasseln gynnar andra arter, som ett antal lavar och svampar.

På marken växte gullviva, vitsippa, knippfryle, gökärt, skogsviol, majsmörblomma och vårbrodd. Vi tittade in i gullvivans blommor som har röda streck, som fungerar som vägvisare till de pollinerande insekterna, så att de ska hitta rätt – till nektarn. När de sticker ner sina

långa sugsnablar så fastnar det en massa pollen som lossnar i nästa blomma. Gullvivan har dessutom ”heterostyli”, dvs ståndare och pistiller är olika långa för att undvika självbefruktning. Vänder man två gullviveblommor neråt ser de – med lite fantasi – ut som små mamelucker, vilket gett dem ett av dess dialektala namn, Mormors mamelucker. Även skogsviolens streck i avvikande färg (vita) som fungerar som likadana vägvisare som gullvivans röda. Vårbrodden är ett tidigt gräs vars stjälk smakar gräddkola. Eftersom det var så många deltagare i gruppen nöjde jag mig med att berätta att både gökärtens blommor och vårbroddens stjälkar är riktiga läckerheter. Annars brukar jag bjuda på delikatesserna. Däremot fick de smaka på de söta blåbärsblommorna.

Så tog vi oss upp till hällen ut mot Drevviken. Här övergår landskapet till en lite mer skärgårdsliknande natur med nakna hällar och grova tallar. Pratade om att tallen också är ätlig, att dess barr och innerbark har höga halter av c-vitamin och var ett sätt att hålla skörbjuggen stängd förr. Pratade också om att namnet Drevviken troligen kommer av att veden som såldes till Stockholm drev på vattnet när det fraktades till köparna.

Här tog vi en paus och kunde använda de nya fina bänkarna som egentligen mer är stockar av den gran som tagits bort för att gynna lundmiljön. Pratade lite mer om röjningsarbetet och varför man tagit bort gran, som annars riskerar att tränga undan hasseln och de andra ädellöven. En stor kraftfull gran har sparats, där det alltid brukar vara fullt av ekorrhagda kottar.

Så tog vi oss in i hassellunden igen till ett stort bestånd vårärt som stod i full blom, så otroligt vackra med sina purpurfärgade blommor. För många var det en ny blomma och många kameror kom fram! Gick lite längre in i lunden och pratade om själva gravfältet. De fynd som hittats här och hur man begravde sina döda på yngre järnåldern till skillnad från när vi sedan kristnades. Hasselbuskarnas rötter stabiliserar gravarna så det är en fördel med hassel på den här typen av gravkullar.

Gick till ett bestånd harsyra, som ju också är en läckerhet med sina syrliga blad (som vi avstod från att äta nu!). Blommorna är så sirliga med sina lila ådror. Läste en strof av Harry Martinsson där han lyriskt beskriver harsyran. Liljekonvaljen stod i knopp så vi kom in på dess fridlysning. Även om man får plocka enstaka exemplar så är det bäst att låta den stå, särskilt ute på Fornudden. Liljekonvaljen med dess milda doft och vita rena färg symboliserade ofta Jungfru Maria och den obefläckade avlelsen i renässanskonsten.

Gick vidare till ett bestånd fräken. Pratade om att hela det här området berättar en historia för oss. Gravarna är en hälsning från de som levde här på yngre järnåldern. Hassel- och eklunden är en hälsning från varmetiden (5-6000 år sedan), då det var varmare klimat i södra Sverige och våra skogar dominerades av ek, hassel, lind och andra ädla lövträd. Där jättehjortar och visenter gick runt och betade och höll öppet. Så småningom blev det kallare, vi blev mer bofasta, de stora betesdjuren dog ut och istället blev det bondens djur som fick hålla öppet runt hasseln och eken. Så den här miljön är en del av vår kulturhistoria, ett slags levande

historia som berättar lika mycket för oss som gamla torp och gårdar. Och fräken som växte på marken är en hälsning från jordens geologiska medeltid, då det var fräken och andra ormbunksväxter som dominerade växtriket. Bland dessa trädhöga fräkenväxter och ormbunkar gick det runt dinosaurier.

Avslutade guidningen med att tillsammans gå igenom alla blommor och träd vi sett och så njöt vi av en sista vitsippsmatta. Läste ännu en strof av Harry Martinsson där han beskriver vitsippans utveckling och att det är en njutning och värt sin tid att studera.

Deltagarna var jättenöjda och tyckte det var så otroligt fint på Fornudden. De nya deltagarna – och även de som varit med några gånger – var så tacksamma och förundrade över att Tyresö kommun erbjuder dessa guidningar alldeles gratis! En mycket uppskattad skatteåterbäring!

Jag tycker det var roligt med ett nytt område och kan se att det finns en poäng med en kortare guidning ibland också, särskilt för de som inte orkar gå så länge. Det var otroligt fint nu med den skira grönskan och vårblommorna. Jag guidar gärna här nästa vår igen, men kanske att man skulle vänta någon vecka så att liljekonvaljen hinner blomma också, liksom sårläkan och tandroten som också finns på udden.